

державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна).
E-mail: ksdsprav@gmail.com

Kurilchenko I. U. – Senior Lecturer of the Department of Human Health and Physical Training of SHEI «Donbas State Pedagogical University» (Slovyansk, Ukraine). E-mail: ksdsprav@gmail.com

Кушакова І. В. – доцент кафедри здоров'я людини та фізичного виховання Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна).

Kushakova I. V. – Associate Professor of the Department of Human Health and Physical Training of SHEI «Donbas State Pedagogical University» (Slovyansk, Ukraine).

УДК 378:379.82

ДУХОВНО-КУЛЬТУРНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩОМУ ТЕХНІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

О. П. Лучанінова

Автор розкриває особливості виховного простору вищого технічного навчального закладу та його духовно-культурну спрямованість, характеризує виховний простір навчального закладу як простір культури, що впливає на розвиток особистості студента.

Ключові слова: виховний простір, духовно-культурна спрямованість, цінності життя, виховання студентів, зміст виховання та освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Головна мета української освіти згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті – «створити умови для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України, формувати покоління, здатні навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства; сприяти консолідації української нації, інтеграції України в європейський і світовий простір як конкурентоспроможної і процвітаючої держави» [7]. Духовно-

культурна спрямованість виховного процесу вищого навчального закладу відповідно до засад Доктрини повинна ґрунтуватися «на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності. Вона розвивається на основі педагогічної спадщини Київської Русі, доби українського козацтва, світоглядної парадигми Володимира Мономаха, Петра Могили, Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, Я. Чепіги, С. Русової, Г. Ващенко, В. Сухомлинського та інших видатних українських мислителів, її духовним джерелом є висока культура українського народу, його споконвічна мудрість, прагнення жити у процвітаючій Україні» [7].

Навчально-виховний процес у вищих закладах освіти, побудований на засадах доктрини, що має духовно-культурне спрямування і дасть очікувані результати – «відчутне зростання інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу суспільства та особистості, нації і народу, внаслідок чого відбудуться потужні позитивні зміни у системі матеріального і духовного виробництва, структурі політичних відносин, побуті і культурі. Зростуть самостійність і самодостатність особистості, її творча активність, що суттєво зміцнить демократичні основи громадянського суспільства, прискорить розвиток і духовно-моральну збалансованість ринкових відносин» [7].

У системі вищої освіти склалися певні суперечності: між необхідністю формувати у студентів якості конкурентоздатного фахівця і особистості і відсутністю системного педагогічного забезпечення її реалізації в сучасній професійній вищій освіті; між методами та формами організації виховної діяльності і їх невідповідністю сучасним виховним системам і вимогам, загальнолюдським цінностям, ідеалам і традиціям виховання в українському суспільстві.

Основні проблеми, виклики та ризики лежать у площині цілісної системи виховання, фізичного, морального та духовного розвитку і соціалізації дітей та молоді; зниження суспільної моралі, духовності, культури поведінки частини студентської молоді. З такої позиції ця проблема є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення проблеми і на які спирається автор. Вихованню студентської молоді присвячено багато праць вітчизняних науковців: цілісність виховного процесу (В.Л. Ортинський), удосконалення системи виховання (Ю.С. Мельник), особистісно-зорієнтоване виховання (І.Д. Бех), виховання духовної культури студентів

(М.В. Роганова), аналіз виховної діяльності педагога (В.П. Безпалько, О.А. Дубасенюк, Г.В. Троцко), організація виховної роботи у вищих закладах освіти (Г.Ф. Пономарьова, С.О. Сисоєва), духовна культура як цінність (Г.П. Шевченко); методологічні основи виховання (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, Н. Ничкало та ін.)

Постановка не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. В умовах реформування вищої освіти педагоги-науковці звертають увагу на проблему суспільно-цивілізаційного значення: не буде виховання, не буде і суспільства як такого. Не просто виховний процес, а духовно-культурне спрямування виховного простору навчального закладу ми пов'язуємо зі змістом виховання, виходячи з перспектив соціального розвитку, структури суспільства, його цінностей, норм і цілей.

Аналіз парадигмальних побудов спонукає до зміни освітньо-виховної парадигми через варіативність програм, педагогічних технологій, різноманітність виховних способів організації виховання студентів – вільний вибір студентом освітньо-виховної траєкторії. Це сприятиме формуванню людини з максимально широким охопленням усіх компонентів життя. Тому постає завдання розробки як оновленої виховної системи навчального закладу відповідно до вимог освіти, так і освітньо-виховного простору, що сприяло б формуванню студента як духовно-культурної особистості, наповнювало б його студентське життя ціннісним змістом.

Мета статті – охарактеризувати особливості виховного простору вищого технічного навчального закладу та його духовно-культурну спрямованість.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Індивідуально-психічні особливості конкретного студента і соціально-психологічні характеристики конкретного колективу є важливими чинниками виховання. Ця закономірність вимагає враховувати в сучасній педагогіці досягнення психології, що потрібно відобразити в підручниках з педагогіки, обґрунтувати у змісті виховання, закласти в методиці різних освітньо-виховних систем. Методи та форми організації виховної діяльності мають відповідати і сучасним виховним системам і вимогам, і загальнолюдським цінностям, ідеалам і традиціям виховання в українському суспільстві.

Вважаємо за необхідне уточнити поняття «виховне середовище» і «виховний простір». Виховне середовище – це сукупність факторів, що

реально склалися і функціонують в соціумі; даність, а не результат конструктивної діяльності вихователів, менеджерів освітнього процесу зі створення умов для розвитку школярів (Н.Селіванова).

Виховний простір – навпаки, частина потенційного виховного середовища (як правило, ширшого за межі навчально-виховного процесу), що освоєний вихователями та вихованцями; поле виховної діяльності, яке цілеспрямовано розвивається і перетворюється.

Виховний простір навчального закладу – це соціокультурне та педагогічне (освітнє) явище, яке утворює і утворюється життєдіяльністю закладу, взаємодією викладачів та студентів у процесі залучення останніх до цінностей та смислів соціального життя [6].

Реформування та оновлення підходів у вихованні студентської молоді може надати кожному студенту можливість життєвого вибору, сприяти виробленню ціннісних поглядів на світ. В умовах навчально-виховного процесу ВНЗ виховання розглядається як формування і розвиток студента на засвоєння духовно-моральних і соціально-культурних цінностей.

Ще німецький філософ-екзистенціаліст Карл Ясперс у своїй праці «Витоки історії та її мета» називав можливі шляхи розв'язання цієї проблеми, такі, як одухотворення мас через виховання і освіту кожної людини, підвищення міри свободи, активна комунікація між культурами. Обмін матеріальними і духовними цінностями сьогодні набуває планетарного значення: людина робить не те, що їй хочеться (це свавілля), а те, що є істинним, правильним не лише для неї одної, але і для тієї сукупності, в межах якої вона себе реалізовує. Справжня свобода виникає лише у процесі комунікації між людьми, яка спрямована на пошук істини [3].

У 90-ті роки ХХ ст. цю ідею висловив Г. Шестопапов: «Процес збагачення інженерного мислення загальнотехнічними і спеціальними знаннями не дасть ефективних результатів, якщо не буде пов'язаний із засвоєнням широкого спектру досягнень культури людства, духовних цінностей. Без цього неможливо виховати в інженера морального ставлення до техніки і людей, які на ній працюють [8, с. 62].

Дійсно, ми є творцями наших духовно-культурних смислів і цінностей, які керують нашими діями. Духовна культура є категорією багатопланою, що пояснюється різноманіттям, багатогранністю наукової, художньої, творчої діяльності людей. Духовна краса особистості – це широка ерудиція, інтелігентність, розвиненість і благородство, що проявляються в емоційно-вольовій почуттєвій сфері,

мужність, доброта, здатність розуміти стан людей і співпереживати їхнім бідам. Духовна культура – це гармонійне поєднання раціонального й емоційно-почуттєвого [8, с. 78]. Дійсно, чим вище духовний потенціал особистості і здатність критичної оцінки своїх дій, тим більш корисними будуть її дії і вчинки, вище громадянська свідомість і активність.

На початку XXI ст. у суспільстві виразною стає тенденція до зміщення пріоритетів в область освіти і виховання, продовжується пошук реалізації нової концепції в освіті від «культу знань» до культу «мислення». Але подібне неможливе без такої перебудови освіти, при якій підготовка студентів до професії, кваліфікованого виконання спеціальних дій не була б винятковою метою освіти, а була б вписана в безпосередню більш широку багатосторонню систему формування людини. Ці обставини дають нам підстави припускати, що гуманізація технічної освіти – це взаємовідношення і взаємодія гуманітарних і технічних наук, єдність технократичної і гуманітарної культури, коли «окрім своїх професійних знань і вмінь спеціаліст повинен володіти ще й загальною культурою, і чим вище рівень його загальної культури, тим краще для нього й людства» [8, с. 91].

Досліджуючи погляди І. Пирогова на виховання, Г. Кругликова подає його думку, що в першу чергу потрібно сформулювати «людину внутрішню», гуманну, активну, діяльну особистість, яка підпорядковує матеріальну сторону духовній. Становлення особистості відбувається через боротьбу «внутрішньої людини з людиною зовнішньою». Тому виховання має готувати індивідів до самопізнання і боротьби, сприяючи розвитку моральної сутності, тим самим приводячи в гармонію природне і суспільне в людині. Але не через підпорядкування індивідуальності суспільству, а через розвиток духовної сутності людини [4].

Якою ж повинна бути освіта, щоб формувати духовність? Це має бути ціннісно-орієнтована освіта. Тоді зможемо боротися з раціональною освітою, одухотворити її. Це всезагальні, культурно-історичні форми становлення суб'єктів, сутнісних сил людини, її родинні цінності, набуття образу людського в культурі. Зв'язок людини і роду. Ми повністю погоджуємося з позицією академіка І.Д. Бежа стосовно того, що треба міняти весь зміст освіти і виховання. Сутність виховання – у процесі духовної взаємодії, діалогічно налаштованого педагогічного спілкування. Виховання як великий локус, інтимно-особистісний діалог. Учений підкреслює, що починати треба з

особистості викладача: він вливає в себе духовність, потім у свою діяльність. Духовні цінності виступають як одиниця духовності. Треба зробити навчальний процес духовно виховуючим [2].

Прихильники підходу виховання через середовище вважають, що середовище усереднює особистість (тим суттєвіше, чим триваліше перебування в ньому). Багате середовище збагачує, бідне збіднює, вільне вивільнює, здорове оздоровлює, обмежене обмежує тощо.

Вважаємо, що духовно-культурний простір вищого технічного навчального закладу має бути наповнений культурою думки через знання – розуміння – мудрість. Сьогодні ми спостерігаємо новий погляд студента на отримання знань – прагматично-потребовий. «Віртуальні знання» – через Інтернет, комплементация ідей, не вміють працювати з текстами. Звідси відсутня культура думки, загальна культура. Вихованість: спонуки, мотиви, вчинки.

Важливою для духовно-культурного простору вищого технічного навчального закладу є культура взаємодії «викладач-студент», виховання любові до знань, пам'ять культури. Самоідентифікація себе як особистості. На жаль, знання перетворюються в товар. Наскільки студент повинен бути освіченим, щоб захистити себе, щоб це були знання людини думаючої, мудрої, толерантної, здатної відгукуватися на чужі виклики?

Виховний простір навчального закладу – це простір культури, що впливає на розвиток особистості студента. У ньому має бути представлений весь спектр цінностей культури і культурних форм життя. Це простір соціальних, культурних, життєвих виборів особистості студента, котра самореалізується у різних виховних середовищах (академічне середовище, клубне, середовище творчих майстерень тощо).

Панорама технічних закладів південного регіону України (Національна металургійна академія України (Дніпро), Національний гірничий університет (Дніпро) Дніпродзержинський індустріальний інститут, Маріупольський, Кіровоградський, Криворізький технічні університети, Запорізький національно-технічний університет, Полтавський гуманітарно-національний технічний університет, Кременчуцький технічний університет імені Остроградського (філіал), УПА (Харків) свідчить про чимале представництво майбутньої технічної еліти українського суспільства.

Духовно-культурний виховний простір, наприклад, Національної металургійної академії України має свою історію. У свій час у закладі

був такий контингент: молоді люди з провінційних міст і сіл, із низьким рівнем культури, була відчутна різниця в рівні культури між студентами з сільської місцевості та міста. Саме в таких умовах НМетАУ почала набір студентів у 30-х роках ХХ ст. (тоді Катеринослав не був великим містом). Педагогічними кадрами ставали випускники закладу. Вони примножували культурні традиції. Навчалися цілі династії від діда до правнука. Наприклад, викладачі грали на піаніно, очолювали гуртки самодіяльності, організовували табір «Дружба». У 60-70-ті роки викладачі здійснювали цілеспрямований процес щодо включення студентів у самостійне життя, студентський комуністичний рух за звання кращого на факультеті, в академії. Сьогодні ця робота проводиться на рівні міжнародного співробітництва з країнами ЄС відповідно до гасел Болонського процесу.

У своїй роботі «Царство духа и царство кесаря» М. Бердяев пророче зауважував, що «найважливіша мета життя не економічна, не соціальна, а духовна» [1, с. 319]. У нашому дослідженні серед важливих педагогічних умов ефективного функціонування оновленої виховної системи металургійної академії називаємо актуалізацію домінанти всієї виховної системи – формування духовно-культурних цінностей та патріотизму через процеси виховної діяльності та спілкування, які посилять переживання студентами внутрішніх суперечностей між наявним і необхідним рівнем духовно-культурного розвитку, моральну активність студентів, їх навчально-пізнавальну діяльність, моральне самовдосконалення; виховання через мистецтво, наприклад, в індивідуальному Інтернет-просторі студента [5, с. 125].

НМетАУ сьогодні є навчально-науковим і культурним центром. Виховний простір академії представлений багатьма інституціями, що сприяють залученню студентів до цінностей та смислів соціального життя. Виховна діяльність духовно-культурного спрямування відбувається в клубах «Пошук», «Перекладач», «Перспектива», «Берегиня», «Дебати», конкурсах «Я-першокурсник», «Студентська весна», «Дві зірки» і т.п., в роботі студентського самоврядування, студентів-волонтерів, школі «Лідер», «Молодий учений»; у створенні виховних проектів «Ми діти твої, Україно», «Альма-матер», відеороликів про життя академії, видатних науковців в галузі металургії, зустрічах із учасниками бойових дій 2014-16 років, викладачами-ліквідаторами аварії на Чорнобильській АЕС тощо. Зазначені виховні проекти, заходи знаходяться в полі культурно-історичної педагогіки, яка прагне зробити «з людини вмілої людину

духовну». Викладачам треба допомогти студенту усвідомити цінності культури в житті кожної людини, бо серцевиною культурно-історичної педагогіки є духовна свобода особистості.

Висновки. Отже, духовно-культурне спрямування вищого технічного навчального закладу тісно пов'язано зі змістом освіти, який повинен конструюватися заново, маючи у своїй основі не стільки навчальні предмети, скільки спосіб мислення та діяльності. Зміст освіти має відображати методологічну культуру, культуру суспільства, а також культуру особистості: культуру мислення, спілкування, керування своїм станом, культуру поведінки. Кожний студент мусить навчатися за оптимальною індивідуальною програмою, де повною мірою будуть враховуватися його пізнавальні особливості, художньо-творчі інтереси, мотиви, нахили й інші особистісні якості; необхідно сприяти вдосконаленню процесу навчання у вищих навчальних закладах відповідно до нового змісту освіти і методів навчання.

Вважаємо, що у *перспективі* на дослідження заслуговують педагогічні умови духовно-культурного виховання студентів у контексті педагогічних умов ефективного функціонування оновленої виховної системи металургійної академії.

Література

1. Бердяев Н.А. Царство духа и царство кесаря. – М.: Республика: серия «Мыслители XX века». – 384 с.
2. Бех І. Совість: психологічна сутність та механізм виховання / Рідна школа. - №1–2 (січень–лютий) 2011. – С. 3 -7.
3. Касьян В.І. Карл Ясперс. витоки історії та її мета-ідручники.com/.../filosofiya/karl_yaspers
4. Кругликова Г.Г. http://superinf.ru/view_helpstud.phpid=3782
5. Лучанінова О.П. Обґрунтування педагогічних умов функціонування оновленої виховної системи вищого технічного навчального закладу. Духовність особистості: методологія, теорія та практика: збірник наукових праць /Гол. редактор Г.П. Шевченко. - Вип. 6 (69). – Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Дала, 2015. – 246 с. – С. 113-126
6. Мануйлов Ю. С. Средовой подход в воспитании / Мануйлов Ю. С. // Педагогика. – 2000. – № 7. – С. 36–41.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті univd.edu.ua/index.phpid=99&lan=ukr
8. Подготовка и становление инженера и гражданина. Авторы: Шестопалов Г.Г., Лагуа Л.Н., Левковский К.М. и др.– Днепропетровск: НМетАУ, 1996. – 136 с.

**ДУХОВНО-КУЛЬТУРНАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ
ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ВЫСШЕМ
ТЕХНИЧЕСКОМ УЧЕБНОМ УЧРЕЖДЕНИИ****О. П. Лучанинова**

Автор раскрывает особенности воспитательного пространства высшего технического учебного заведения и его духовно-культурную направленность; характеризует воспитательное пространство учебного заведения как пространство культуры, которое влияет на развитие личности студента.

***Ключевые слова:** воспитательное пространство, духовно-культурная направленность, ценности жизни, воспитание студентов, содержание воспитания и образования.*

**SPIRITUAL AND CULTURAL ASPECTS OF EDUCATIONAL
PROCESS AT TECHNICAL ESTABLISHMENTS OF HIGHER
EDUCATION****O. P. Luchaninova**

The author reveals the peculiarities of educational space of technical establishment of higher education and its spiritual and cultural aspects. It characterizes the educational space of the institution as a space of culture, which affects the development of the individual student.

***Key words:** Educational space, spiritual and cultural aspects, the value of life, education of students, the content of education and training.*

Лучанинова О. П. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інженерної педагогіки, заступник декана гуманітарного факультету з виховної роботи, заступник голови Ради з виховної роботи, голова секції з організації виховної роботи та дозвілля студентів Національної металургійної академії України (м. Дніпро, Україна). E-mail: luchaninova olga@mail.ru

Luchaninova O. P. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Engineering Education, Dean of the Faculty of Humanities of Educational Work, Deputy Head of the Educational Work, Head of the Section of Educational Work and Leisure of Students of National Metallurgical Academy of Ukraine (Dnipro, Ukraine). E-mail: luchaninova olga@mail.ru